

pochatkovoi osvity : dys. ... dok. ped. nauk. Odesa, 2010. 367 s.

14. Honcharenko S. Fundamentalizatsiia osvity yak dydaktychnyi pryntsyp. *Shliakh osvity*. 2008. № 2. S. 2-6.

15. Derkach A., Zazykin V. Akmeologiya. Sankt-Peterburg : Piter, 2003. 256 s.

Прима Дмитрий. Методологические подходы относительно формирования профессиональной позиции будущего учителя начальной школы.

Обоснована актуальность проблемы формирования профессиональной позиции будущего учителя начальной школы и необходимость применения методологических подходов относительно ее исследования как совокупности исходных наставлений научного поиска. Выделен ряд методологических подходов, например: системный, синергический, личностный, деятельностный, компетентностный, аксиологический, акмеологический. Выбор отмеченных методологических подходов осуществлен благодаря осмыслению ведущих тенденций и функций современного начального образования, концепции Новой украинской школы, выявлению конструктивных возможностей методологических подходов и предопределенно сложностью, многоаспектностью исследуемого феномена и необходимостью его разностороннего анализа.

Ключевые слова: будущий учитель, методологический подход, начальная школа, профессиональная позиция.

Prima Dmitro. Methodological approaches to the formation of professional position future elementary school teacher.

The urgency of the problem of formation the professional position of the future elementary school teacher due to the strategic tasks of creating a new system of education, which requires a highly functional, professional mobile, competent, responsible, competitive professional teacher, capable of realizing the humanitarian nature of their profession, to work efficiently under the choice of a pedagogical position and the need to apply methodological approaches to its research as a set of output the scientific research. The methodological approach is described as a strategy based on the basic provisions of the relevant theory and determines the direction of the search for the subject of the study. A number of methodological approaches, such as: systemic, synergetic, personal, activity, competence, axiological, acmeological, are singled out. The choice of the mentioned methodological approaches has been made due to the comprehension of the leading tendencies and functions of modern elementary education, the concept of the New Ukrainian school, the identification of constructive possibilities of methodological approaches and the complexity, multidimensionality of the phenomenon under study and the necessity of its comprehensive analysis. It is stated that certain approaches are universally accepted methodological principles of pedagogical research, which allow to choose a strategy and tactics of solving the problem and, at the same time, have substantiating power in understanding the essence of the concept under study – the professional position of the future teacher of elementary school.

Keywords: acmeological approach, axiological approach, activity approach, competence approach, concept, personality approach, synergetic approach, system approach, future teacher, methodological approach, elementary school, professional position.

УДК 373.5.091.3

ORCID 0000-0003-1680-6976

Потанчук Т. В.

СІМ'Я – ЯК ОДНА ІЗ НАЙГОЛОВНІШИХ ЦІННОСТЕЙ У ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Духовний розвиток особистості досягає найвищого ступеня тоді, коли виявлення моральних принципів і норм, правил поведінки і діяльності у вчинках виступає не просто як результат зовнішньої необхідності, а як дія внутрішньої моральної потреби особистості, яка свідомо спрямовує свої інтереси і цілі. При цьому цінності особистості тісно пов'язані з цінностями сім'ї. Як відомо, саме сім'я є однією із найголовніших цінностей, що створило людство. Сім'я є невід'ємною складовою життєдіяльності суспільства. Це один із найдавніших соціальних інститутів, який існував в усіх цивілізаціях і культурах. Ні одна нація, ні одне культурне суспільство не змогло обійтись без сім'ї, що відіграє важливу роль у зміцненні здоров'я і виховання особистості, забезпеченні економічного і соціального розвитку суспільства, в покращенні демографічної ситуації. Як інтегральна система українського суспільства, сім'я відіграє важливу роль в його розвитку на всіх історичних етапах, як найбільше духовне надбання людини, осередок її первинної соціалізації.

Ключові слова: сім'я, нація, духовний розвиток особистості, базова цінність, виховання в родині, підготовка до подружнього життя, самоактуалізація, демократизація відносин, традиції сім'ї.

Нинішній стан української сім'ї дослідники описують як кризовий. Ця криза виявляється в кількісних (переважання показників смертності над народжуваністю, значна кількість розлучень, дітей-сиріт при живих батьках) та якісних (нівелювання сімейних цінностей, ослаблення

авторитету батьків, матеріальні та психологічні проблеми членів родини тощо) показниках.

Про загострення проблем, пов'язаних із життєдіяльністю сім'ї, засвідчує увага до них на державному рівні. 08 грудня 2015 р. відбулися Парламентські слухання на тему: "Сімейна політика в Україні – цілі та завдання" під час яких обговорювалися питання, що стосуються різних соціальних, економічних, моральних, інформаційних складових інституту сім'ї. У зв'язку з цим було ухвалено Постанову Верховної Ради України від 20.12.2011 р. про Рекомендації парламентських слухань на тему "Інститут сім'ї в Україні: стан, проблеми та шляхи вирішень" у якій наголошується на необхідності пропагування та поширення позитивних сімейних цінностей, розроблення програм щодо підготовки молоді до подружнього життя і формування відповідального батьківства та запровадження їх у навчальних закладах [1]. Було розроблено Національну програму "Діти України", "Кодекс про шлюб та сім'ю України", Концепцію сімейного виховання в системі освіти України "Щаслива родина" на 2012–2021 роки [2], які спрямовані на збереження національної гордості – традиційної української родини.

Серед відомих фахівців в галузі дослідження сім'ї, що вивчали ряд важливих проблем, пов'язаних із репродуктивною функцією сім'ї, поєднанням професійних і сімейних ролей працюючих жінок, розподілом влади та обов'язків у сім'ї і вихованні дітей, слід виділити Л. Бучинську, І. Герасимова, І. Дьоміну, Т. Лодкіна та ін. Варто згадати науковців Л. Швидку та Ю. Горбатко, які досліджували питання актуальності образу сім'ї в уявленнях української молоді. Формування педагогічної культури батьків і особливості сімейних взаємин розглядали в своїх роботах О. Зверева, Л. Повалій, І. Сіданіч та інших фахівців. Характеристику сім'ї як соціального інституту, аналіз форм і методів соціальної роботи з нею знаходимо у роботах А. Годлевської, З. Зайцева, А. Капської, В. Постового та ін.

Мета статті – розглянути сім'ю як одну із найголовніших цінностей у духовному розвитку особистості.

Як базова цінність у вітчизняній культурі сім'я є могутнім засобом впливу на процеси суспільного розвитку. Історичний досвід засвідчує, що потреби інституту сім'ї завжди були визначальним фактором соціальних змін, особливо у кризові періоди, оскільки сімейні відносини нерозривно пов'язані з соціально-економічною реальністю. Сім'я – явище історичне. Людина, перш за все, була членом сім'ї, а вже потім належала до більш чисельних спільнот, зокрема – етносу, держави. Саме держава піклувалася про кожен окрему ланку свого ланцюжка і створювала всі умови для успішного його функціонування. Здорова, побудована на міцних моральних засадах сім'я упродовж віків мала велике значення для суспільства і ставала основою міцної держави. Адже любов, вихована в родині, – сприяли формуванню патріотизму, а пошана до батьків і старших ставала основою виховання дисципліни і відповідальності у громадському житті, вихована у сім'ї працездатність формувала працелюбність у державному житті. Таким чином, можна стверджувати, що родинна мораль є основою громадської моралі.

Згідно з дослідженнями історичного аспекту сім'ї А. Мирошнеченко, Є. Орач, вона не завжди розглядалася як провідний інститут виховання підростаючого покоління. Так, відомі філософи минулого наголошували на домінуванні державного над особистісним. Значущість колективного відстоювали і представники ідеології комунізму, намагаючись відірвати людину від сім'ї. Негативно на ролі сім'ї позначилися погляди З. Фрейда, – підтверджує В. Лейбін [3], вивчаючи його наукові доробки, – обґрунтовувалося положення про те, що саме у сім'ї руйнується психіка дитини.

З цього приводу І. Загарницька у своєму дослідженні "Сім'я як матриця людської особистості: сучасні тенденції розвитку" вказує на зневажливе ставлення до ролі родини, яке панувало і в період післяреволюційної радянської доби, де вважалося, що виховувати особистість має суспільство, а не сім'я. Так, у виступах делегатів VIII з'їзду Рад у грудні 1920 р. наголошувалося, що найбільш ефективне соціальне виховання дитини може бути здійснене лише "у дитячих будинках, вільних від негативного впливу індивідуалістичної сім'ї" [4, с. 39-45]. Автор зауважує, що згаданий партійними функціонерами розпад сім'ї стимулювали ідеї поборниць жіночої рівноправності І. Арманд та О. Коллонтай, які проголосили шлюб любовним і товариським союзом двох однаково незалежних членів комуністичного суспільства. О. Коллонтай була переконана, що лише вільні і чисельні зв'язки забезпечать жінці можливість збереження власної індивідуальності у суспільстві патріархату[4].

Проте остаточно знищити сімейні цінності радянській владі не вдалось, адже для відбудови країни після другої світової війни потрібні були трудові резерви. Тому керівництво країни почало відстоювати інтереси міцної родини: в радянській Україні серед населення велася пропаганда сімейних норм та цінностей, а держава, зі свого боку, різноманітними методами намагалася

забезпечити стабільність та оптимальні умови для розвитку сім'ї. В суспільстві була актуальною ідея, що одруження – це одноразова процедура, розлучення вважалось неприпустимим та гостро засуджувалось громадськістю, саме держава брала під свій контроль дане питання. Розлучених часто різко критикували в колективі, нерідко виключали з партії чи звільняли з високої посади [5].

Відтак, проблема дослідження стану сучасної української сім'ї й виконання нею своїх основних функцій, специфіки сімейних відносин, впливу соціально-економічних явищ та процесів на життєдіяльність сімей в Україні набуває сьогодні неабиякої актуальності.

“Сім'я, – як зазначає науковець В. Волков, – це засноване на шлюбі та кровній спорідненості об'єднання людей, пов'язаних спільним побутом та взаємною відповідальністю, є базовою передумовою функціонуванні соціуму, невід'ємною ланкою у механізмі життєдіяльності та демографічного відтворення поколінь” [6, с. 20].

Значущою виявилася позиція В. Сатир про те, що сучасні соціальні інститути здебільшого “нелюдські”, а “нелюдність заганяє людину в ситуацію приниження, нерівності, обмеження. Тоді як сім'я повинна стати тим місцем, де кожен знайде любов, розуміння і підтримку. І навіть, якщо життя за межами будинку складається не дуже вдало, то людина зможе відпочити і набратися сил, щоб відчувати себе впевненіше в навколишньому світі” [7, с. 67].

Водночас, на думку О. Харчева, сім'я одночасно є і соціально-психологічним утворенням – малою групою, члени якої пов'язані шлюбними або спорідненими відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю, і соціальним інститутом – системою взаємовідносин між подружжям, батьками та дітьми, соціальною необхідністю, яка обумовлена потребами суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення [8].

Важливим є визначення сім'ї як “багатоаспектного соціального утворення” О. Антонова, який зазначав, що сім'я “поєднує в собі якості соціального інституту, соціальної організації, соціальної структури та малої соціальної групи. Вона знаходиться на перехідній структурі при вивченні соціуму з тієї чи іншої позиції, на перехідній макро- і мікроаналізу. Фундаментальна якість сім'ї – виконання ролі посередника між суспільством і особистістю, зняття протиріччя між особистістю і державою через інтереси сім'ї як автономного цілісного соціального інституту” [9, с. 75].

Для розгортання дослідження важливим є розуміння сім'ї “не тільки як основного осередка суспільства, але й як однієї з найбільш складних систем, що самоорганізується, як соціального організму, який постійно змінюється відповідно до внутрішньої логіки свого розвитку” І. Герасимової [11, с. 75]. Водночас, згідно з влучним визначенням дослідника А. Волкова, сім'я є “своєрідним згустком, полем взаємодії усіх демографічних процесів” [12, с. 13].

Зарубіжний учений У. Бронфенбреннер наголошує на визначальному значенні сім'ї для розвитку людини, для її самоактуалізації. І зазначає, що для того, щоб розвиватися інтелектуально, емоційно, соціально і морально, дитині необхідно брати участь у динамічній прогресивній взаємодії, яка здійснюється на регулярній основі і впродовж значного періоду життя дитини з одним або декількома людьми, з якими у неї встановлюється міцний взаємний ірраціональний емоційний зв'язок і які піклуються про її благополуччя впродовж усього свого життя [13].

Отже, сім'я одночасно є і соціо- і людиноцентрованою. Доведено, що “соціоцентрована сім'я транслює і формує лише ті цінності, які є соціально прийнятними і соціально схвалюються в даній конкретній групі, тим самим обумовлюючи прийняття її членами тільки таких якостей і проявів поведінки, які є соціально визнаними. Тому такі родини забезпечують соціалізацію особистості за допомогою механізму відтворення соціальності у внутрішньому світі індивіда” [13].

Не можна не погодитися з баченням інституту сім'ї О. Харчева, що інститут сім'ї є одним із найдавніших у суспільстві, він виконує комплекс соціально необхідних функцій, закріплених за ним, які формують систему відносин та забезпечують мотивацію взаємодії, з одного боку сім'ї та суспільства, з іншого – сім'ї і особистості. Сім'я як багатофункціональний інститут виконує як специфічні функції, які відображають її сутність, так і неспецифічні, до виконання яких вона пристосовується у певних історичних умовах [14].

Функціональна структура – одна з важливих характеристик сім'ї, яка відображає динаміку сімейних змін на різних етапах історичного розвитку. З плином часу змінюється і характер функцій сім'ї і їх ієрархічність. На початку ХХ століття відомий соціолог П. Сорокін зазначав, що індустріально урбаністична цивілізація негативно впливає на інститут сім'ї та призводить до згортання його соціокультурних функцій [15].

Дійсно, на даному етапі розвитку суспільства домінування сучасної моделі сім'ї над традиційною призвело до зміни її функціональної структури. Зміна рівня життя в останні

десятиріччя призвело до змін у менталітеті молодих людей і їх орієнтуванні на родину. Це сприяло виникненню сучасної моделі сім'ї, яка прийшла на зміну усталеній, традиційній.

Як зауважує А. Мирошнеченко, під традиційною розуміється модель сім'ї, що базується на споріднених і кровних зв'язках, де найважливішою складовою відносин є постійне спілкування з родичами. Сучасний же тип сім'ї, в свою чергу, характеризується увагою до приватного життя людини, чуттєвих аспектів шлюбу і інтимністю [16].

У сучасній же моделі сім'ї особлива увага приділяється емоційно-психологічній функції, від якої значною мірою залежить стабільність близьких емоційних відносин подружжя. Послаблення емоційних зв'язків призводить до збільшення числа розлучень і позбавлення дітей повноцінного батьківського виховання.

Серед основних функцій сім'ї учені називають виховну. При цьому у традиційній сім'ї виховна функція реалізується через абсолютну батьківську владу, виховні впливи ґрунтуються на традиціях сім'ї та авторитеті голови родини – батька. Сучасна модель сім'ї є більш демократичною за характером взаємовідносин у ній, а тому виховання спирається не стільки на усталені в родині цінності, правила, скільки на моральну оцінку того, що відбувається; дітей виховують “не для забезпеченої старості батьків”, а для їх же (дітей) самореалізації.

Господарсько-побутова функція пов'язана із веденням спільного господарства та забезпеченням усіх членів сім'ї усім необхідним для повноцінного життя та відпочинку. Економічна функція сім'ї пов'язана з процесами розподілу сімейного бюджету та його раціональним використанням. Статеворольова функція виявляється у гендерно-рольовій поведінці батьків та дітей прийнятій у конкретній культурі відносно чоловіків і жінок, їхньої ролі у сімейному житті та спільного виховання дітей. Останнім часом ці функції зазнали суттєвих змін. Демократизація відносин у родині вплинула не тільки на економічні, а й на соціально-рольові взаємини між подружжям.

Характерною особливістю цього явища стає розмивання поняття “голова родини”. Якщо при традиційній моделі сім'ї чоловік був годувальником, а дружина – берегинею сімейного вогнища, то сьогодні жінки стають більш соціально активними в професійній сфері, а тому менше часу приділяють домашньому господарству.

Зазнала трансформацій і рекреативна функція сім'ї. За останні 20 років (1995–2015 рр.) структура відпочинку і дозвілля українців дуже змінилася. Народні гуляння в парках замінили боулінг-клуби, театри і кінотеатри, торгівельно-розважальні комплекси, де діти і батьки здебільшого відпочивають нарізно. Відтак, спільне дозвілля, відпочинок, оздоровлення батьків і дітей поза домівкою як важлива складова життєдіяльності сім'ї, її відкритості, самоорганізованості і взаєморозуміння сьогодні відійшли на другий план.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Таким чином, сучасна сім'я, безумовно, є наслідком соціальної революції. Впродовж багатьох століть змінювалися культура, світогляд, ціннісні орієнтири, відносини між подружжям, становище жінки в сім'ї, дитячо-батьківські відносини, про що засвідчила трансформація основних функцій сім'ї. З основних п'яти функцій (репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, економічна, рекреативна) науковці натеper розглядають класифікації з восьми і більше функцій сім'ї (репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, економічна, рекреативна, емоційно-психологічна, стеворольова, сексуальна тощо). До перспективних напрямків дослідження порушеної проблеми можна віднести: вивчення зарубіжного досвіду формування сімейних цінностей молоді.

Використана література:

1. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Інститут сім'ї в Україні: стан, проблем та шляхи їх вирішення”. Відомості Верховної Ради України (ВВР. 2012. № 30. С. 367.
2. Концепція сімейного виховання в системі освіти України “Щаслива родина” на 2012–2021 р.р. Київ, 2012. 11 с.
3. Лейбин В. М. Фрейд, психоанализ и современная западная философия. Москва : “Смысл”, 1990. 397 с.
4. Загарницька І. Сім'я як матриця людської особистості: сучасні тенденції розвитку. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип. 14. 2011. С. 39-45.
5. Пшеславська С. О. Сімейні цінності та їх роль у вихованні старшокласників. *Педагогіка-Педагогіка-Pedagogy*: науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського № 4 (111), 2016. С. 117-122.
6. Волков В. А. Семья – объект демографии. Москва : Мысль, 1986. 271 с.
7. Сатир В. Психотерапия семьи. Санкт-Петербург : Речь, 2000. 284 с.

8. Харчев А. Г. Социология семьи: проблемы становления науки : Перепеч. с изд. 1979 г. Москва : ЦСП, 2003. 342 с.
9. Социология семьи / под ред. А. И. Антонова. Москва : Мысль, 1979. С. 75.
10. Аллан Карлсон. Общество – Семья – Личность: Социальный кризис Америки. Альтернативный социологический подход / перевод с англ. ; под ред. проф. А. И. Антонова. Москва, 2003. 435 с.
11. Герасимова И. А. О влиянии социально-демографической структуры семьи на уровень её благополучия. Демографические процессы в СССР. Москва : Наука, 1990. С. 77.
12. Волков В. А. Семья – объект демографии. Москва : Мысль, 1986. 271 с.
13. Бронфенбреннер У. Два мира детства. Дети в США и СССР / пер. с англ. Москва, 1976. 165 с.
14. Харчев А. Г. Брак и семья. Москва : Наука, 1979. 219 с.
15. Сорокин П. А. Главные тенденции нашего времени. Москва : Наука, 1997. 351 с.
16. Мирошнеченко А. В. Соціально-психологічне функціонування сім'ї як малої групи. Психологічні перспективи. Спеціальний випуск: Актуальні проблеми психології малих, середніх та великих груп. Т. 1. Особистість і мала група. 2012. С. 141-147.

References:

1. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: "Instytut simi v Ukraini: stan, problem ta shliakhy yikh vyrishennia". Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR. 2012. № 30. S. 367.
2. Kontsepsiia simeinoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy "Shchaslyva rodyna" na 2012–2021 r.r. Kyiv, 2012. 11 s.
3. Lejbin V. M. Frejd, psihoanaliz i sovremennaya zapadnaya filosofiya. Moskva : "Smysl", 1990. 397 s.
4. Zaharnytska I. Simia yak matrytsia liudskoi osobystosti: suchasni tendentsii rozvytku. Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Vyp. 14. 2011. S. 39-45.
5. Psheslavska S. O. Simeini tsinnosti ta yikh rol u vykhovanni starshoklasnykiv. Pedahohika-Pedahohyka-Pedagogy: naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho № 4 (111), 2016. S. 117-122.
6. Volkov V. A. Semya – obekt demografii. Moskva : Mysl, 1986. 271 s.
7. Satir V. Psihoterapiya semi. Sankt-Peterburg : Rech, 2000. 284 s.
8. Harchev A. G. Sociologiya semi: problemy stanovleniya nauki : Perepech. s izd. 1979 g. Moskva : CSP, 2003. 342 s.
9. Sociologiya semi / pod red. A. I. Antonova. Moskva : Mysl, 1979. S. 75.
10. Allan Karlson. Obshestvo – Semya – Lichnost: Socialnyj krizis Ameriki. Alternativnyj sociologicheskij podhod / perevod s angl. ; pod red. prof. A. I. Antonova. Moskva, 2003. 435 s.
11. Gerasimova I. A. O vliyani socialno-demograficheskoy struktury semi na uroven eyo blagopoluchchya. Demograficheskie processy v SSSR. Moskva : Nauka, 1990. S. 77.
12. Volkov V. A. Semya – obekt demografii. Moskva : Mysl, 1986. 271 s.
13. Bronfenbrenner U. Dva mira detstva. Deti v SShA i SSSR / per. s angl. Moskva, 1976. 165 s.
14. Harchev A. G. Brak i semya. Moskva : Nauka, 1979. 219 s.
15. Sorokin P. A. Glavnye tendencii nashego vremeni. Moskva : Nauka, 1997. 351 s.
16. Myroshnechenko A. V. Sotsialno-psykholohichne funktsionuvannia simi yak maloї hrupy. Psykholohichni perspektyvy. Spetsialnyy vypusk: Aktualni problemy psykholohii malykh, serednykh ta velykykh hrup. T. 1. Osobystist i mala hrupa. 2012. S. 141-147.

Potapchuk T. V. Семья – как одна из главных ценностей в духовного развития личности.

Духовное развитие личности достигает высшей степени тогда, когда выявление моральных принципов и норм, правил поведения и деятельности в поступках выступает не просто как результат внешней необходимости, а как действие внутренней нравственной потребности личности, сознательно направляет свои интересы и цели. При этом ценности личности тесно связаны с ценностями семьи. Как известно, именно семья является одной из главных ценностей, что создало человечество. Семья является неотъемлемой составляющей жизнедеятельности общества. Это один из древнейших социальных институтов, который существовал во всех цивилизациях и культурах. Ни одна нация, ни одно культурное общество не смогло обойтись без семьи, которая играет важную роль в укреплении здоровья и воспитания личности, обеспечении экономического и социального развития общества, в улучшении демографической ситуации. Как интегральная система украинского общества, семья играет важную роль в его развитии на всех исторических этапах, как величайшее духовное достояние человека, средоточие ее первичной социализации.

Ключевые слова: семья, нация, духовное развитие личности, базовая ценность, воспитание в семье, подготовка к семейной жизни, самореализация, демократизация отношений, традиции семьи.

Potapchuk T. V. Family – as one of the major characteristics in spiritual development of personality.

Spiritual development of personality reaches the highest degree when the identification of moral principles and norms, rules of conduct and activities in actions acts not merely as a result of external necessity, but as an action internal moral need of the individual, which consciously directs their interests and goals. In this case, the values of the individual are closely related to the values of the family. As you know, the family itself is one of the most important values that created humanity. The family is an integral part of society's life. It is one of the oldest social institutions that existed in all civilizations and cultures. No nation, no cultural society could not do without a family, which plays an important role in strengthening the

health and education of the individual, ensuring economic and social development of society, in improving the demographic situation. As an integral system of Ukrainian society, the family plays an important role in its development at all historical stages, as the greatest spiritual heritage of man, the center of its primary socialization.

The problem of studying the state of a modern Ukrainian family and its fulfillment of its main functions, the specifics of family relations, the influence of socio-economic phenomena and processes on the vital functions of families in Ukraine is becoming of no relevance today.

The modern model of the family is more democratic in the nature of the relationship in it, and therefore education is based not so much on the values established in the family, the rules, how much on the moral assessment of what is happening: children are raised "not for the secure old age of the parents", but for their (children) self-realization.

Therefore, the problem of studying the state of a modern Ukrainian family and its fulfillment of its main functions, the specifics of family relations, the influence of socio-economic phenomena and processes on the life of families in Ukraine is becoming of no relevance today.

Keywords: *family, nation, spiritual development of the person, basic value, education in the family, preparation for marital life, self-actualization, democratization of relations, family traditions.*

УДК 371.13

Прокопів Л. М.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ І ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ШКОЛІ (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

Автор розкриває актуальні питання пошуку не лише нових типів навчання, а і форм, методів організації навчання в малочисельних школах. Проблема використання різноманітних методів і форм організації навчання актуалізується в контексті Концепції Нової української школи. Проведені автором анкетування, опитування та інтерв'ю підтвердили результативність обраних інноваційних методів навчання у практиці роботи малочисельної школи.

Ключові слова: *мала школа, малочисельна школа, малокомплектна школа, форми і методи навчання, історичні етапи.*

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства існує проблема пошуку не лише нових типів навчання, а і форм і, методів навчальної діяльності. Чи має право на збереження сьогодні малочисельна школа в умовах, коли ставляться вимоги до осучаснення, укрупнення тощо? Законодавство України [4] сприяє пошуку інноваційних типів шкіл, серед яких можуть стати і малі у тому числі й приватні школи.

Проблема актуалізується у контексті прийнятої стратегії модернізації загальної середньої освіти, Концепції Нової української школи, відповідно до яких проводиться реструктуризація освітньої галузі, зокрема і у сільській місцевості.

Проблемою української і закордонної освіти є збереження найкращих традицій існування школи. Позитивним у цьому є досвід країн Європи (Same1) [8].

У цьому контексті виникає потреба дослідження наявного досвіду. Ця розвідка є продовженням циклу публікації автора [6].

Мета статті – виявити особливості використання методів і форм організації навчання в малочисельній школі.

Особливості використання методів та форм організації навчання у малочисельній школі аналізуватимемо відповідно до визначених нами етапів. Аналіз методів і форм організації навчання у визначених нами етапах дає можливість стверджувати про їх різноманітність.

На першому визначеному нами етапі в (1945–1958 рр.) – ідеологічного тиску на школи, у тому числі й малокомплектні, в умовах функціонування 4-річної початкової школи головним завданням малокомплектної школи було навчання читання, письмо та вивчення азів математики, однак не було подано кінцевих завдань малокомплектної школи [5, с. 63].

Головною формою організації навчання у цей період у малокомплектній школі був урок. Він мав дві складових: робота з учнями та самостійна робота. Як показало наше дослідження, під час проведення занять у такій школі використовувались в основному фронтальні форми роботи з дітьми.

Особлива увага у цей час приділялась вивченню природничих дисциплін. Поширеними були